

застосування імпровізацій при виконанні хорових творів.

Група методів педагогічної діагностики рівня сформованості артистизму особистості призначається для проведення різноманітних педагогічних вимірів, що служили засобом забезпечення планомірного характеру управління цим процесом.

Висновки. Запропонована система організації навчально-виховного процесу в фаховій підготовці сприяє ефективному розв'язанню великої кількості різноманітних завдань: звільненню та розкріпаченню психофізичного апарата, оперативному керуванню своїми психічними станами й творчим самопочуттям, розвитку уяви й виробленню навичок перевтілення; збагаченню чуттєво-емоційного досвіду й афективної пам'яті; формуванню театрального мислення; збагаченню духовної культури майбутнього вчителя.

Використання вищенаведених форм та методів роботи над формуванням артистизму особистості дозволяє переконатися в тому, що творчий колектив є могутнім чинником її морального вдосконалення, розвиває організаторські здібності, комунікативну культуру. Активна концертно-виконавська діяльність хору сприяє виробленню емоційної та вольової стійкості особистості.

У підготовці майбутнього учителя мистецтв необхідно актуалізувати особистісно-розвивальний потенціал хорового співу, інтеграцію методів навчання хорового мистецтва і театральної педагогіки. Зокрема на кожній хоровій репетиції, на концерті, як

правило, організуються творчі види діяльності. Вони насичені розмаїттям форм і методів, дидактичних засобів і матеріалів.

Перспективи подальшого дослідження полягає в імплементації положень методики формування артистизму як особистісного виміру музично-педагогічного професіоналізму у безпосередньому процесі фахової підготовки майбутнього учителя мистецтв.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апраксина О. А. Современные требования к школьному учителю-музыканту. – В кн.: вып.15 / О. А. Апраксина. – М., 1982. – С. 32–43.
2. Булатова О. С. Педагогический артис-тизм: [Учеб. пособие для студ. высш. пед учеб. Заведений] / О.С. Булатова – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 240 с.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
4. Загвязинский В. А. Педагогическое творчество учителя. – М., 1987. – 37 с.
5. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року. Проект. [Режим доступу]: <http://dniprograda.gov.ua/files/gumanitar-2020.pdf>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Мержева Лариса Федорівна – старший викладач кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Коло наукових інтересів: диригентсько-педагогічна майстерність в фаховій підготовці майбутнього вчителя мистецтв.

УДК 765: 78: 54.

ВІДРОДЖЕННЯ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ ТА ЇХ РОЛЬ У ВИХОВАННІ СУЧАСНИХ ШКОЛЯРІВ

Ярослава ПОБЕРЕЖНА (Київ)

Постановка проблеми. Широке поширення засобів масової інформації привело до того, що учні вже в молодших класах виявляють інтерес до мистецтва. В зв'язку з цим вчителі шкіл вимушені шукати нові, більш оптимальні форми художньо-виховної роботи. Знайомство з різними видами мистецтва породжує художній універсалізм і розвиває художню активність дітей. Художня активність, в свою чергу, проявляється в самостійній діяльності і виявляється в умінні бачити, відчувати, сприймати прекрасне, випробувати свої сили у створенні творів мистецтва. Залучення різних видів мистецтв

поширює кругозір дітей, дає уяву про взаємозв'язок мистецтва з життям людини і суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується підвищеним інтересом до вивчення національних традицій. Сучасними науковцями, з-поміж яких: В. Бриліна, Г. Дідич, В. Кузьміна розроблено різні підходи щодо вивчення і узагальнення народних традицій і обрядів. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження вищеназваних науковців та дає змогу дослідити відродження народних традицій та

виявити їхній вплив на художньо-естетичного виховання молоді.

Мета статті – дослідження процесів відродження народних традицій, звичаїв, фольклорних обрядів та виявлення їхнього впливу на морально-естетичне використання школярів.

Виклад основного матеріалу. Художньо-естетичне виховання не можна уявити без глибокої народнопоетичної спадщини національної культури, без використання скарбниць народної творчості, розмаїття її невичерпних джерел. Розвиток фольклорного руху в Україні, який дедалі набуває все більшого поширення, відродження національної самосвідомості спонукають до оновлення змісту і форм організації педагогічної діяльності.

Із величезного накопичення фольклорних текстів різних жанрово-тематичних пластів, що були скажімо так, дорослими, окремо виділяється дитячий фольклор, який має символізувати неперервність, органічну єдність фольклорних традицій народу. Зрозуміло, що твори дитячого фольклору є особливими, бо відбивають складний і водночас примітивний, але неповторний світ мислення дитини, її уявлення про себе і своє місце у навколишньому середовищі. Закономірно, що ці твори є своєрідними і тому часто не вкладаються у наші хрестоматійні, традиційні уявлення про фольклор.

Однією із властивостей дитячого фольклору є його пізнавальність. Його рисою є також світлий, радісний гумор, який створюється усією поетичною системою твору – від добору персонажів до мовностилістичних засобів.

У системі творів позаігрового плану, які формувалися найраніше, основне місце займає обрядова творчість у широкому розумінні – як календарна, так і позакалендарна.

У все, про що співалося в обрядовій дитячій поезії, дитина вірила, це був її світ, у цьому була частка її життя. Разом з тим такі твори часто набувають відтінку гри. Кожне виконання народної гри зі співом не тільки передбачає збереження традицій виконання, а й завжди породжує щось нове, варіаційне, що виникає на основі творчого обігрування фольклорного зразка. Ця чудова властивість народних пісень розкриває широкі можливості для розвитку творчої самостійності школярів: від виконання готової гри зі співом до безпосередньої інтерпретації всієї сюжетно-рухової композиції. Подібні творчі завдання подобаються учням різного віку.

Позабрядову поезію складають різного роду небилиці, пісні та віршики,

звуконаслідування, прозивалки, голосилки, казочки з піснями та пісні до казок, тощо.

Численні зразки сучасного дитячого фольклору подано у відповідних темах багатотомного видання серії «Українська народна творчість» – «Загадки», «Ігри та пісні», «Колядки та шедрівки», «Коломийки», «Жартівливі пісні», «Танцювальні пісні».

На останні роки припадає глибше вивчення фольклору в Україні. Цьому приділяють значну увагу журнали «Народна творчість та етнографія», «Культура і життя», спеціальна редакція видавництва «Мистецтво».

Сучасний стан розвитку дитячого фольклору вимагає якнайширшого вивчення багатьох його жанрів на території України. В загальному процесі розвитку науки, культури і мистецтва все частіше виявляється взаємодія і взаємопроникнення найрізноманітніших явищ.

Безперервність фольклорних традицій забезпечуються тоді, коли ними опановують діти. Першим кроком на цьому шляху ставали твори, що виконувалися лише дітьми, були частиною побуту кожного юного покоління.

Із жанрів дитячого обрядового фольклору слід передусім вести мову про заклички до дощу, окремі сюжети в яких відомі в численних варіантах, часто дуже близьких. Втрата творами магічної функції та практичного значення їх для самих виконавців призвела до нівелювання різниці між власним закликанням дощу та побажанням відвернути його.

Заклички до дощу, сонця, хмар пов'язані із землеробством наших далеких предків, і свого часу їх виконання могло супроводжуватися певними магічними ритуальними діями. Важлива жанрова ознака закличок це витримане у формі імперативу початкове звертання, яке надалі по-різному розвивається в окремих конкретних зразках, хоча окремі мотиви можуть з'явитися в різних «сюжетах». Особливо поширені мотиви «годування» дощу, розбивання горщика з їжею поєднується з мотивом здійснення бажаного. З появою мотивів участі в трапезі мурашок, журавлів, голубів та інших істот виникає мальовнича картина, образами і настроєм споріднена з творами інших жанрів дитячого фольклору.

Значна частина закличок до дощу і сонця – невеликі поетичні зарисовки, пов'язані з господарськими роботами села. В них поєднується дитяча розвага й серйозна турбота про долю вкладеною у землю праці. І таке невимуслене поєднання якнайкраще сприяє підсвідомому учнями уявленню про основний сенс життя селянина-трудівника, норм життя свого середовища. Різновидом закличок є звертання до комах, птахів, рослин та

природніх істот, які свого часу також активно виконувалися дітьми. Звертання до ластівки мало допомогти позбутися веснівок, мишка могла принести новий міцний зуб, а вода, що стікала по тілу після купання в річці, мусила сприяти швидкому росту.

Значне місце в репертуарі дітей займають колискові пісні та забавлянки.

Коліскова пісня вперше з'являється друком в «Русалці Дністровій» (1837 р.). Це була пісня «Ой ходить сон коло вікон». Колискові пісні та забавлянки – це жанри, у визначенні яких одним із найважливіших критеріїв є чітке вираження конкретної функції. Зрозуміло, що випадкове виконання будь-якої пісні біля колиски, ще не є підставою для віднесення її до жанру колискової. Тому можна сказати, що є власне колискові пісні, а також є твори, які виконувалися біля колиски.

Колікові пісні і забавлянки – це перші твори зверненні до дитини, це психологічний ґрунт, на якому вона виростає.

Окремі дослідники загалом справедливо виводять генезу колискової пісні із замовлянь. Адже колисковою малося на меті не лише приспати дитину а й (як і замовляннями) привернути чи відвернути від неї дію певних сил, часто надприродних. Це виразно проявляється у стислих побажаннях дитини. Коліскова дуже часто спрямована на саму дитину, вона дуже щира у вираженні найінтимніших, найглибших материнських почуттів до дитини.

Коліскові пісні відому кожному і викликають захоплення своєю простотою, безпосередністю, ніжністю. У них відзеркалене найвище, найглибше почуття, властиве людині. Як відомо із давніших і теперішніх записів, колісанки побутували і побутують дуже широко. Хранительками і виконавцями їх є здебільшого жінки, однак чимало записів свідчить що нерідко їх носіями були й чоловіки. Загальноприйнятою основою класифікації колискових пісень є мотив.

Музичний фольклор – полі-функціональне і поліжанрове явище. Твори, що входять до репертуару школярів, як правило, ритмізовані, насичені звукописом – асонансами, алітераціями, ігровими звукосполученнями, відзначаються своєрідним тембровим забарвленням. Учні залюбки співають в унісон одноголосні пісеньки, а також активно скандують музичні рецитації. Частина цих творів пов'язана з певними ігровими діями, а для іншої – такий зв'язок невластивий, що дає підстави розділити дитячий музичний фольклор на ігровий та позаігровий.

Записування музичних текстів, що входять до дитячого репертуару почалося значно пізніше, ніж фіксація словесних творів, тому

багато цінних музичних матеріалів втрачено. Водночас саме дитячі «примітиви» привертати увагу етнопедагогів, етнографів, психологів, фольклористів і музикознавців. Залучали зразки дитячого музичного фольклору до порівняльно-психологічних студій західноєвропейські, зокрема німецькі вчені. З цією метою зверталися до них і українські дослідники – Ф. Колесса, С. Людкевич, Л. Плосайкевич. Завдяки цьому в 20–30-х роках минулого сторіччя було зібрано цікаві матеріали такого характеру.

З особливою пильністю вивчав генезис та художню своєрідність дитячих музичних творів на території України К. Квітка. Широту розповсюдження цієї частини фольклору вчений пояснював консерватизмом дитячого середовища, що допомогло в музичній сфері зберегти багато художніх реліктів, котрі в колективі дорослих вже забували чи відмерли. Досліджуючи фольклорні зразки, вчений констатував, що йому рідко доводилось зустрічатися з дитячими творами, на яких не позначався б вплив дорослого репертуару, оскільки в ньому вистачає пісень, не важких для засвоєння в дитячому віці.

Дитячі пісні залюбки виконуються не лише дітьми, а й дорослими для дітей. Діти, зростаючи, відчують потяг до ліризації, що найсильніше відбивається у веснянках та в піснях літературного й авторського походження. Однак лірика ніколи не витісняє пісень суто дитячої тематики. Діти вносять нові музично-поетичні нюанси у виконання відомих наспівів, навіть не підозрюючи про свою дотепність і витончене почуття гумору.

Діти часто переймають алегоричні твори з репертуару дорослих. Ці пісні найчастіше генетично пов'язані з жартівливими, танцювальними, гумористичними, обрядовими та позаобрядовими творами і виконуються в позаігровому середовищі.

Майже всі дитячі пісні виконуються динамічно. Особливо інтенсивно виявляється динамічність закличок-приспівок та примовок-замовлянь до живої та неживої природи.

Нескладні, завершені за формою, короткі музично-поетичні поспівки пов'язані з прадавньою виробничо-магічною діяльністю людини. Заклички-примовки спрямовані на конкретний об'єкт з метою викликати певну дію (звертання до сонця, дощу, води, тощо).

До музичного дитячого репертуару перейшла значна частина обрядових пісень аграрної тематики, зокрема зимово-весняного календарного циклу. Найбільшої популярності набули величальні пісні – колядки й шедрівки. Колядування дітей під час різдвяних свят мало в давнину особливу магічну функцію. Найбільш улюбленими були гумористичні

колядки, де вимога винагороди висловлювалась часто в досить агресивній формі. Але це були погрози-фарси, що мали жартівливий характер.

Пісні, як правило належить домінантна роль у розгортанні сюжету, досить значне її варіювання пов'язане саме з тим, що загубивши своє міфологічне значення, вона перетворилася у казкову прикрасу. Казки з музично-пісненими фрагментами в основному належать до діалогічних народних творів. Існує група казок, при відтворенні яких обов'язковими є елементи театралізації: спів, гра інтонаціями, мімікою, тембром голосу.

Пісні та приспівки в казці мають особливу поетичність. Вони дають дітям естетичну насолоду, а також сприяють переключенню уваги, надаючи динамізм виконанню, доповнюючи слухову уяву музичними елементами, що відіграють не останню роль у персоніфікації героїв улюблених казок. Виконуються пісні солоспівом, зберігаючи всі художні особливості дитячого музичного фольклору.

Немеркнучі зразки традиційної звичаєвості та обрядовості ніколи не згасали в народному побуті, тому вони так органічно трансформуються нині і служать естетичному вихованню дітей.

Прогресивні традиції народнопоетичної творчості є благодатним джерелом для розвитку сучасного мистецтва.

Традиційна поетична творчість українського народу набула світового визнання. Вона вже давно привертає увагу не лише українських вчених, а й науковців багатьох зарубіжних країн. Окрасою українського дитячого фольклору є хвилююча народна лірика, казки і легенди, байки і притчі, перекази, мудрі загадки, вуличні прислів'я та приказки.

Розглядаючи дитячий фольклор як історично зумовлене явище мистецтва, ми відзначаємо насамперед його позитивні якості, те прогресивне, що становить естетичну силу фольклорних традицій сьогодні, що зумовлює їх довготривале існування, звертаючи увагу на окремі моменти.

Важливе місце в сучасному фольклорному процесі, як і в традиціях народнопоетичної творчості, посідають прислів'я, приказки, адже їх виникнення й розвиток тісно поєднується з процесом творчості в ділянці усної мови взагалі. Переважна більшість прислів'їв та приказок українського народу актуальна і сьогодні. Вони так мудро і гостро націлені проти негативного в сучасній діяльності, стверджуючи все прекрасне в житті.

До прислів'їв та приказок близько стоять загадки. Можна навести цілу низку прислів'їв

та приказок, що лише в певній видозміні побутують нині серед загадок. Це стосується, зокрема, відомої у багатьох варіантах приказки «Правда в огні не горить і в воді не тоне» та інших зразків. «Правда в світі одна» - стверджуючи також сучасне народне прислів'я.

Значна частина загадок із творчості дорослих перейшла і зараз ще переходить до дитячого фольклору, вона служить справі естетичного, а також морально-етичного виховання підростаючого покоління. В'їдливо, наприклад, висміюються в загадках ледарі: «Не колода, не пень – лежить цілий день, не копає, не косить, а їсти просить».

Звичайно, не завжди легко й відгадати ту чи іншу загадку. Та основне призначення переважної більшості загадок і не в тому, щоб їх відгадати та ще й дітям. Бо вже сам процес шукання відповідного ключа до розуміння істини відіграє неабияку роль у розвитку допитливості, кмітливості дітей, а особливо школярів. Загадки вміщують не з тією метою, щоб дитина відгадала сама загадку, хоч це може часто статися, бо багато загадок прості, а для того, щоб дати розумові школяра корисну вправу: пристосувати відгадку, сказану вчителем, до загадки і дати привід до цікавої і корисної бесіди, яка закріпиться в розумі учня саме тому, що мальовнича і цікава загадка заляже міцно в пам'яті, приєднаючи до себе всі пояснення, до неї прив'язані. Треба дивитись на загадку як на мальовничий опис предмета.

Нелегко сучасному школяреві, наприклад, дізнатися про деталі бондарської справи, які лежать в основі такої загадки: «Сам дубовий, пояс в'язовий, а ніс липовий» (бочка, обруч, чіп). Але знати це не завадить.

Традиційні прислів'я і приказки є неоціненними скарбами для учасності не лише як поетичне джерело, а й як емоційно насичені афористичні вислови, самобутні фразеологічні звороти, складові частини розмовної і літературної мови. Значення їх у процесі роботи над освоєнням мовного багатства народу величезне.

Побутування традиційних прислів'їв та приказок зумовлене самим характером розмовної мови, яка, вдаючись до розповідей про минулі часи, особливо щедро користується зразками цього фольклорного жанру. Частина прислів'їв і приказок в сучасному побутуванні переосмислюється.

Використання сучасною українською культурою краших надбань минулого особливо яскраво виявляється на даному етапі розвитку української народнопоетичної творчості.

Досить широке визнання серед науковців і педагогів-практикантів здобула робота фольклорно-етнографічних гуртків, мета яких

– пропаганда народних обрядів, які об'єднують музику і поетичне слово, танці й хороводи, ігри та пантоміму, драматичну дію та інші атрибути театралізованого народного ритуалу. Знаменно, що усі пісні виконуються у народній манері хорового співу «а капелла» (без інструментального супроводу). Як вважають фахівці, народна манера співу у порівнянні з академічною має певні переваги для музичного розвитку учнів, формування їх вокальних навичок. Природна пісенно-народна основа звукоутворення, яка впливає з мовної, не потребує перебудови механізмів роботи голосового апарату. Він фактично готовий для цього завдання щоденними заняттями з розвитку мови, а властива дитині безпосередність вияву почуттів створює сприятливі передумови для оволодіння народною манерою співу. Виховання дітей засобами фольклору набуває особливого значення у діяльності етнографічних ансамблів, що мають у своєму складі і вчителів і школярів.

Висновки. Важко переоцінити значення традиційного дитячого фольклору для нашого часу. Сучасне мистецтво і література щедро використовують скарби народної поетичної творчості. Народна пісня допомагає школярам навчитись доброму, розумному, прекрасному. Сам процес художньої творчості, започаткований у фольклорі, а професіональне мистецтво різних методів і напрямів здавна звертається до фольклору як до джерела натхнення. І це ніяк не заперечує тієї аксіоми, що в фольклорі єдине джерело розвитку – життя, дійсність, що лише вони й здатні впливати на закони розвитку особистості.

Національне відродження школи, озброєння учнів знаннями про здобутки народного мистецтва і народної традиції

стають поступово неодмінним складником виховання культурної молоді.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ананьев Б. Г. Людина як предмет пізнання. – Л.: Вид-во Ленінградського ун-ту, 1968. – 339 с.
2. Белобродова В.К., Рігіна Г.С., Алієв Ю.В. Музичне сприйняття школярів. – М.: Педагогіка, 1975 – 160 с.
3. Виготський Л.С. Психологія мистецтва / Під ред. М.Г.Ярошевського. – М.: Педагогіка. 1987. – 304 с.
4. Гродзенська Н.Л. Школярі слухають музику. – М.: Освіта, 1969. – 71 с.
5. Іванов В.П. Людська діяльність – пізнання – мистецтво. – Київ: Наукова думка, 1977. – 251 с.
6. Козицький П.Є. Співи і музика в Київській Академії за 300 років її існування. – Київ, 1924. – 68 с.
7. Костюк А.Г. Сприйняття музики і художня культура слухача. – Київ: Наукова думка, 1965. – 123 с.
8. Покровський Д.І. Фольклор і музичне сприйняття. – М.: Музика, 1982. – 244–257 с.
9. Тарасов Г.С. Проблема духовної потреби / за матеріалами музичного сприйняття. – М.: Наука, 1979. – 191 с.
10. Чернова О.С. Формування у молодших школярів естетичного сприйняття мистецтва. – Х., 1990. – 183 с.
11. Шевченко Г.П. Естетичне виховання в школі. – К.: Рад. школа, 1985. – 144 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Побережна Ярослава Іванівна – старший викладач кафедри теорії та методики постановки голосу Інституту мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

УДК 371.13:781

ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Тетяна ПОНОМАРЕНКО (Кривий Ріг)

Постановка проблеми. Принципова перебудова життя суспільства в контексті сучасних складних соціально-політичних реалій з усією необхідністю зумовлює зростання ролі виховання школярів як важливого фактору розвитку особистої художньої культури. Вплив музики позначається на всій діяльності людини, на її моральних та естетичних ідеалах, ідейних переконаннях, на поведінці. Музика впливає на

життя через людину, і в цьому її величезна перетворююча сила. На уроках музики, а також на позакласних музичних заняттях шкільна музична освіта цілеспрямована реалізує здатність дітей відчувати, розуміти, любити, оцінювати явища мистецтва, насолоджуватися ними.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичної літератури дозволяє стверджувати, що сьогодні завдання масового